

Лакатывы выражаюцца пераважна назоўнікамі або займеннікамі, радзей – прыслоўямі. Экзісцыенс прадстаўлены назоўнікамі або займеннікамі, тэмпаратыў і спосаб – назоўнікамі або прыслоўямі. Неабходна адзначыць, што эліптычныя канструкцыі з семантыкай статальнай лакалізацыі даволі шырока выкарыстоўваюцца ў творах мастацкай літаратуры і ў публіцыстыцы, што абумоўлена іх сэнсавай адназначнасцю і канстантнай маркіроўкай катэгорыі статальнасці.

3.3 Лакатыўна-пацыентыўны

Адметнасць эліптычных канструкцый з семантыкай перамяшчэння ў прасторы заключаецца ў тым, што ў іх працэс перамяшчэння накіраваны на аб’ект і прыводзіць да змены яго дынамічнай лакалізацыі: *Любую дравінку – у касцёр* (П. Броўка); *А нас – у лагер* (А. Дудараў).

Семантыка перамяшчэння ў прасторы найперш рэалізуецца ў мадэлі **агэнс – прэдыкат – пацыенс – дырэктыў-фініш**. Наяўнасць пацыенса абумоўлена абавязковай рэалізацыяй дзеяння суб’екта ў дачыненні да аб’екта: – *Мама, вы мяне... на наша любімае месца, – іхна сказала Галіна* (Г. Багданава). Пацыенс рэалізуецца ў сінтаксічнай пазіцыі дапаўнення і выражаецца назоўнікам або займеннікам у форме вінавальнага склону: – *Дзяцей трэба ў школу* (Б. Сачанка). У якасці паказчыка семантыкі выступае пацыенс, які ўказвае на аб’ект перамяшчэння: – *Куды нас?* (Б. Сачанка) або суб’ект сумеснага дзеяння: *Зрабіць я, канечне, нічога не мог... Мне трэба было з імі разам* (А. Дудараў).

Калі ў структуру канструкцыі з эліпсісам дзеяслова ўваходзіць тэмпаратыў, тады семантыка перамяшчэння рэалізуецца ў мадэлі **агэнс – прэдыкат – пацыенс – тэмпаратыў – дырэктыў-фініш**: *Летам дзяцей – на аздараўленне* («Ленінскі шлях»); *Цяпер мы цябе дадому* (Г. Багданава). Пашырэнне семантычнай структуры сказа дазваляе некаторым кампанентам набываць імпліцытнае выражэнне.

Перамяшчэнне ў прасторы можа ажыццяўляцца ад пачатковага пункта да канечнага. Мадэль сказаў у такім выпадку будзе наступная: **агэнс – прэдыкат – аб’ектыў – дырэктыў-старт – дырэктыў-фініш**, а спосабы выражэння аб’екта аднатыпныя – гэта пераважна назоўнікі ў форме вінавальнага склону або субстантываваныя формы: *Боршч і бабку з печы – на стол* (А. Кулакоўскі).

Калі ў склад эліптычнага сказа ўваходзіць сірканстант са значэннем мэты, то ў такім выпадку мадэль канструкцыі ўключае наступныя кампаненты: **агэнс – пацыенс – прэдыкат – каўзатыў – дырэктыў-фініш**, дзе агэнс выражаецца імпліцытна: *На што ты яго туды?* (А. Дудараў).

Мадэль **агэнс – прэдыкат – аб’ектыў – тэмпаратыў** уласцівая канструкцыям, у якіх акцэнт робіцца на тэмпаральных характарыстыках. У такіх выпад-

ках експліцитна выражаюцца толькі два кампаненты: аб'ектыў – тэмпаратыў: *А запчасткі – калі? Нам пара ўжо – у поле!* (А. Дзялендзік). Тэмпаратывы ў такіх канструкцыях выражаюцца пераважна прыслоўямі.

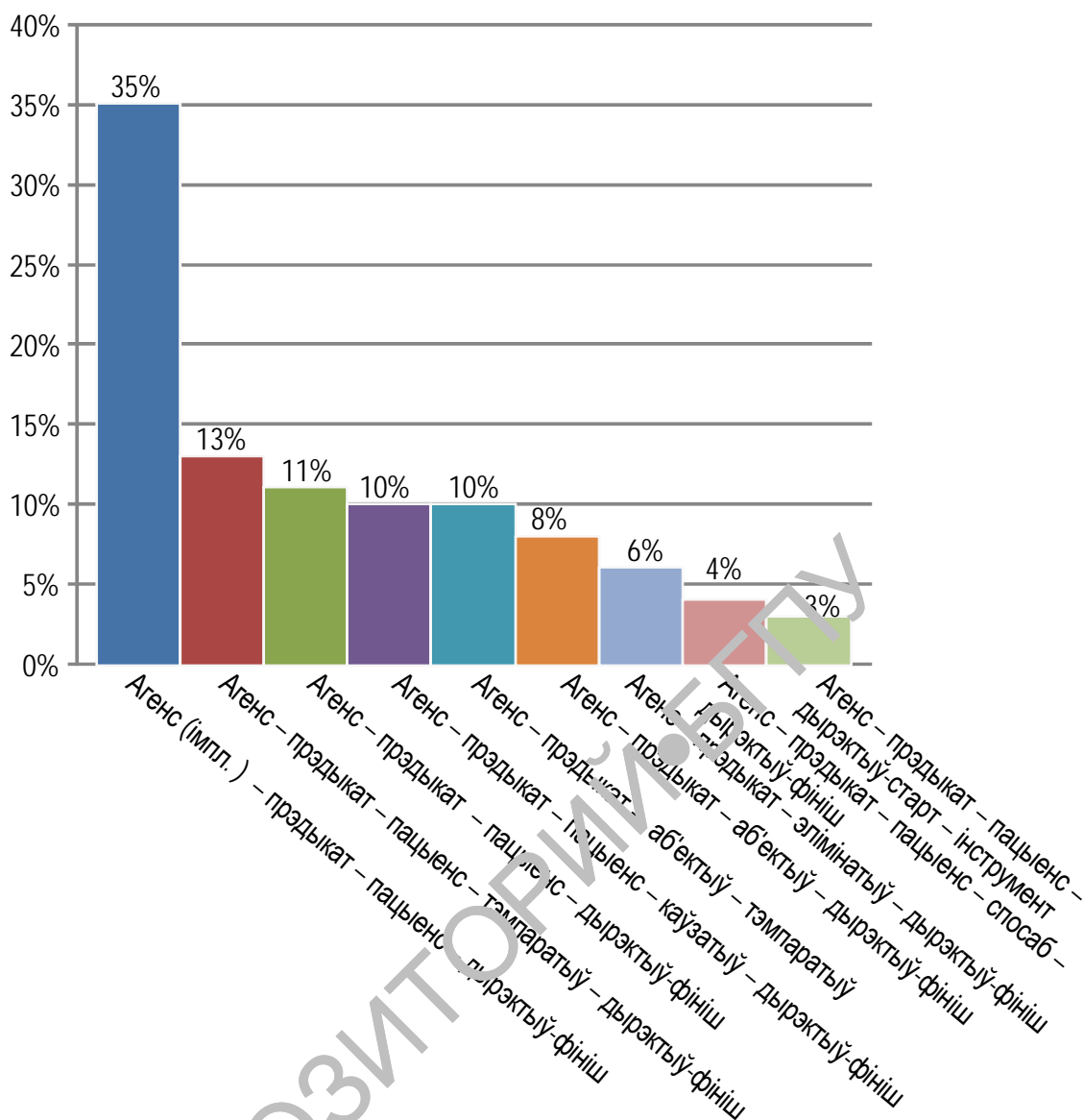
У выпадках, калі аб'ект перамяшчэння ўказвае на прадмет, які зазнае фізічнае ўздзеянне агенса, то семантыка перамяшчэння рэалізуецца ў мадэлі **агенс – прэдыкат – аб'ектыў – дырэктыў-фініш**: *Больш каштоўнае што – у куфар...* (С. Баранавых); *Галаву ён – у мяшок* (А. Пысін); *Я крэм – у халадзільнік* (Г. Багданава); *У кожную вішаньку – на арэшку* (Г. Багданава); *Пеўня, бачыце, яму ў палату трэба* (А. Дудараў).

Калі ж перамяшчэнне ў прасторы прыводзіць да знішчэння ці разбурэння, то сказ рэалізуецца ў мадэлі **агенс – прэдыкат – элімінатыў – дырэктыў-фініш**: *Зроблена вялікая праца на аздабленні той ці іншай кнігі, апрацаваны ілюстрацыі. Дык што ж арыгіналы – на вогнішча або на сметнік?* (ЛіМ).

Перамяшчэнне ў прасторы можа быць суадносным са спосабам, мадэль сказа ў такім выпадку будзе наступная: **агенс – прэдыкат – пацыенс – спосаб – дырэктыў-фініш**: *Я цябе магу і сілай – у калгас* (Л. Мележ).

Названая мадэль можа пашырацца за кошт увядзення дадатковага кампанента – інструмента дзеяння – мадэль **агенс – прэдыкат – пацыенс – дырэктыў-старт – інструмент**. Інструмент характарызуе спосаб перамяшчэння ў прасторы аб'екта, таму канкрэтызуе семантыку сінтаксічнай канструкцыі: *Я яго – памялом з дому* (А. Петрашкеліч). Інструмент звычайна займае сінтаксічную пазіцыю дапаўнення і выражаецца назоўнікам у форме творнага склону.

Такім чынам, семантыка перамяшчэння ў прасторы ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова рэалізуецца ў невялікай колькасці мадэлей (намі прааналізавана 597 адзінак). Мадэль, як правіла, уключае 4 кампаненты (мінімальнае колькасць) або больш. Гэта абумоўлена тым, што ў яе склад абавязкова ўваходзіць пацыенс, які адмяжоўвае эліптычныя сказы з семантыкай руху і перамяшчэння ў прасторы і выступае асноўным паказчыкам названай семантыкі. Градацыйная класіфікацыя мадэлей эліптычных канструкцый лакатыўна-пацыентыўнага тыпу будуецца аналагічным чынам – на аснове ступені частотнасці. Адносна **высокую ступень частотнасці** маюць мадэлі: агенс (імпл.) – прэдыкат – пацыенс – дырэктыў-фініш (35 %), агенс – прэдыкат – пацыенс – тэмпаратыў – дырэктыў-фініш (13 %). Да мадэлей з адносна **нізкай ступенню частотнасці** адносяцца: агенс – прэдыкат – пацыенс – дырэктыў-фініш (11 %), агенс (імпл.) – прэдыкат – пацыенс – каўзатыў – дырэктыў-фініш (10 %), агенс (імпл.) – прэдыкат – аб'ектыў – тэмпаратыў (10 %), агенс – прэдыкат – аб'ектыў – дырэктыў-фініш (8 %), агенс – прэдыкат – элімінатыў – дырэктыў-фініш (6 %), агенс – прэдыкат – пацыенс – спосаб – дырэктыў-фініш (4 %), агенс – прэдыкат – пацыенс – дырэктыў-старт – інструмент (3 %) (рысунак 3.5).

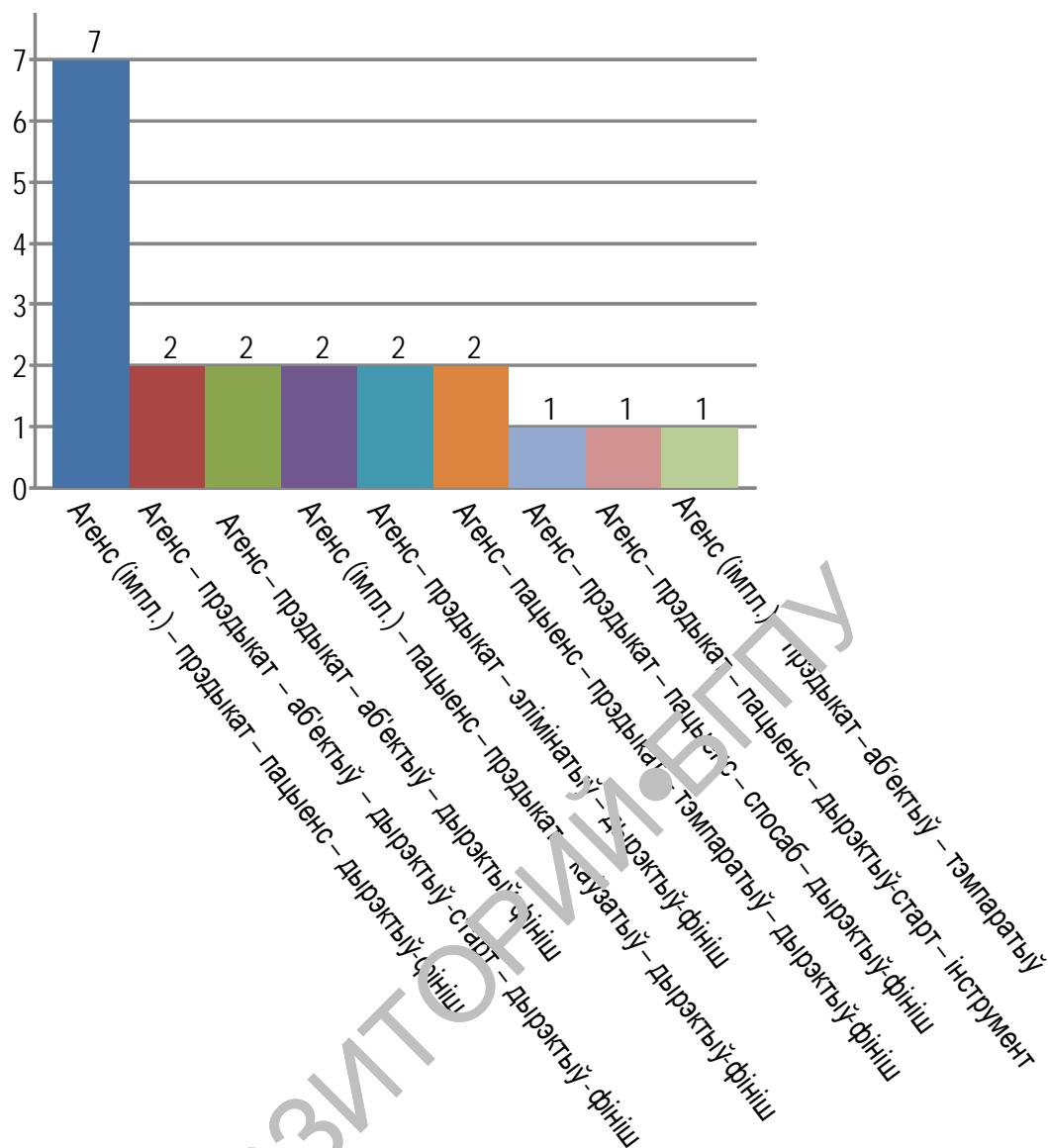

Рысунак 3.5 – Агенса-пацыента тып: частотнасць мадэлей

Высокум ступень прадуктыўнасці (дадатак Б.4) мае мадэль: агенса – прэдыкат – пацыенс – дырэктыву-фініш (6), да мадэлей з **сярэдняй ступенню прадуктыўнасці** адносяцца: агенса – прэдыкат – аб’ектыў – дырэктыву-старт – дырэктыву-фініш (2), агенса – прэдыкат – аб’ектыў – дырэктыву-фініш (2), агенса – пацыенс – прэдыкат – каўзатыў – дырэктыву-фініш (2), агенса – прэдыкат – элімінатыў – дырэктыву-фініш (2), агенса – прэдыкат – пацыенс – тэмпаратыў – дырэктыву-фініш (2).

Да **малапрадуктыўных** адносяцца мадэлі: агенса – прэдыкат – пацыенс – спосаб – дырэктыву-фініш (1), агенса – прэдыкат – пацыенс – дырэктыву-старт – інструмент (1), агенса – прэдыкат – аб’ектыў – тэмпаратыў (1) (рысунак 3.6).

У якасці кампенсаторных кампанентаў выступаюць пацыенс (76%), аб’ект (18%), элімінатыў (6%) (дадатак Г.3). Названія кампаненты выразна адмяжоўваюць семантыку перамяшчэння ў прасторы ад семантыкі руху, што дазваляе канструкцыям з эліпсісам дзеяслова свабодна функцыянаваць у мове.

Рысунак 3.6. – Лакатыўна-пацыентыўны тып: прадуктыўнасць мадэлей

Выражаецца дырэктыў-фініш назоўнікамі або прыслоўямі. Кампаненты з аб'ектным значэннем – пацыент, аб'ект, элімінатыў – назоўнікамі і займеннікамі. Кампанент з суб'ектным значэннем – агенс – выражаецца пераважна займеннікамі ці назоўнікамі (радзей) або імпліцытна.

3.4 Акцыянальна-дэлібератыўны

Эліптычныя сказы акцыянальна-дэлібератыўнага тыпу ўказваюць на маўленчыя працэсы і рэалізуюцца ў невялікай колькасці мадэлей. Найбольш распаўсюджаная з іх камбінацыя наступных кампанентаў: **адрасант – прэдыкат – дэліберат**: *Сама аб сабе* («Артыст»); *Адзін – пра перагрэў планеты і сусветны патоп*, *другі – пра амярцвенне сусветнага акіяна*, *трэці – аб апусцыванні*